
*Микола
Бакаєв*

УДК 165.62+167/168

ЗНАЧЕННЯ ГЕРМЕНЕВТИКИ ПРИРОДИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Універсальне визначення герменевтики і визначення універсальної герменевтики

Для того, щоб визначити універсальну герменевтику, треба спочатку визначити саму герменевтику. Для цього ми перелічимо кілька значень слова «герменевтика», які вважаємо важливими. На підставі цих значень ми спробуємо дати універсальне визначення герменевтики і тільки після цього дати визначення універсальної герменевтики.

Перше значення, яке ми можемо знайти, пов'язує герменевтику з міфом і суто практичним знанням. Таке значення можна віднайти у Платона. Так, у «Післязаконні» згадано герменевтику в контексті переліку тих знань, які не роблять людину мудрою. Так, землеробство — це чудове заняття, але воно ніколи не зробить людину мудрою, адже людина обробляє землю за своєю природою, а не майстерністю. Різноманітні ремесла корисні для людей, але не мають жодного стосунку до чеснот. Всі різновиди полювань, як і мантика з герменевтикою, не дають величі, що поєднується з мудрістю. Річ у тім, що всі ці знання знають тільки те, чого стосуються, причому вони не піддають сумнівові те, що знають. Але хоча ці знання не є необхідними для оволодіння мудрістю, вони є першими серед початків знань і найвищою мірою необхідні смертному племені [Платон, 1994b: 974e-975e; Plato, 1925: 974e-975e]. Тут значення герменевтики визначено

© М. БАКАЄВ,
2018

контекстуально. Так, герменевтика пов'язана з мантикою, тобто гаданням. Тому герменевтика — це тлумачення знаків, які були отримані при гаданні. Так і перекладають Платона, коли йдеться про те, що герменевтика і мантика мудрості не дають. Російською «искусство прорицания (мантика. — М.Б.) и всё в целом искусство истолкователей (герменевтика. — М.Б.)», англійською «пророкування (мантика — М.Б.) або тлумачення (герменевтика. — М.Б.) [прикмет, небесних знамень тощо] загалом» (*divination or interpretation [of omens, heavenly signs, etc.] as a whole*) [Платон, 1994b: 975c; Plato, 1925: 975c]. Таким чином, тут герменевтика — це мистецтво витлумачення прикмет, небесних знамень, міфологічного знання взагалі. Але герменевтика є мистецтвом, а будь-яке мистецтво у Платона є лише наслідуванням наслідування ідей (мистецтво наслідує світ речей, а світ речей — світ ідей). Саме тому мистецтва навряд чи є заняттями, гідними філософа [Платон, 1994a: 596a-598e].

Учень Платона Аристотель більш прихильно ставиться до мистецтв, виправдовуючи поняття наслідування або мімесис в «Поетиці» [Аристотель, 1998]. Герменевтику Аристотель заторкує у творі «Про витлумачення» (давньогр. «Περὶ ἑρμηνείας», лат. «De interpretatione»). Хоча у творі Аристотель ніколи не згадує самого слова «витлумачення» або «герменевтика», проте зміст твору підказує нам, що тут ідеться не про тлумачення міфологічного знання, а про тлумачення звичайної мови [Аристотель, 1978]. Таким чином, тут герменевтика — це мистецтво витлумачення мови, причому не лише міфологічної, але й звичайної. Варто зазначити, що тут герменевтика вже прив'язана до мови, натомість у Платона герменевтика витлумачує не обов'язково мову, адже тими самими знаками при гаданні можуть бути й невербальні образи.

В третьому значенні герменевтику пов'язують з текстами. Таке значення герменевтики є найчастішим, якщо не брати до уваги філософську герменевтику. З текстами її пов'язують і Оксфордські словники: герменевтика — це «галузь знання, що має справу з тлумаченням, особливо [з тлумаченням. — М.Б.] Біблії або художніх текстів» [Hermeneutics, s.a.]. Так, у всіх авраамічних релігіях існують мистецтва тлумачення священних текстів. У християнстві це мистецтво було пов'язане з герменевтикою. Так з'явилась біблійна герменевтика, яка займається тлумаченням Біблії. За цим з'явилися і інші герменевтики: філологічна, юридична, медична тощо. Таким чином, тут герменевтика — це мистецтво витлумачення тексту, причому як священного, так і світського. Варто зазначити, що коли герменевтика прив'язана до тексту, то це виключає не лише невербальні образи, але й усне мовлення (сучасну думку про те, що все є текстом, тут не враховують).

Останнє значення герменевтики пов'язує її з розумінням. Таке значення герменевтики ототожнює її з філософською герменевтикою, яка розвивалась переважно в традиції континентальної філософії за лінією Шляермахер—Дильтай—Гайдегер—Гадамер—Рікер. Так, у Шляермахера з'являється

філософська або універсальна (всезагальна) герменевтика як така, що визначає принципи тлумачення будь-якого тексту, а не якогось конкретного. І тут герменевтика вже є тлумаченням як розумінням, а не тлумаченням вже зрозумілого. Згідно зі Шляєрмахером, герменевтика — це «виключно мистецтво *розуміння*, а не мистецтво *викладу* зрозумілого» [Шлейєрмахер, 2004: с.41]. Далі Дильтай пов'язує герменевтику з гуманітарними науками. Так, він вважає, що правильним методом наук про дух є метод герменевтики, тобто розуміння: коли науки про природу описують свій предмет, то науки про дух свій предмет розуміють [Дильтей, 2004: с. 265–269]. І таким чином виходить, що герменевтика є не так тлумаченням-розумінням текстів, як тлумаченням-розумінням предмета наук про дух. На відміну від Дильтая, Гайдегер пов'язав герменевтику із самим буттям, а не з сушим: «λόγος феноменології присутності (*Dasein*. — *М.Б.*) має характер ἐρμηνεύειν, герменевтики, через яку буттєва зрозумілість, приналежна до самої присутності (*Dasein*. — *М.Б.*), стає оповіщеною про власний сенс буття та засадові структури свого буття. Феноменологія присутності (*Dasein*. — *М.Б.*) — це герменевтика в засадовому сенсі слова, що означає заняття тлумачення» [Хайдеггер, 1997: с. 55–56]. Відмежовуючись від сушого, Гайдегер відмежовувався і від науки. Але, пов'язуючи герменевтику з буттям, у тлумаченні буття він отримував потенційний вихід на все, в тому числі й на таке суще, як науки. Хоча буття обіймає все, в тому числі і суще, але водночас воно не є цим сушим. У Гайдегера філософська герменевтика, в якій йдеться про розуміння буття, обіймає і тексти, і мову, і науки, але водночас ніщо з цього окремо. Але герменевтика у нього не отримала значного розвитку, тому герменевтичні ідеї Гайдегера було розвинено далі Гадамером і Рикером.

В результаті ми отримали три визначення універсальної герменевтики замість одного. Втім, це радше одне визначення, яке розвивається в історії. Неможливо не помітити наступне. Якщо нефілософські або спеціальні герменевтики стають дедалі конкретнішими і щось відкидають, то філософська або універсальна герменевтика стає дедалі загальнішою, включаючи в себе ще більше речей. Так, якщо герменевтика у Платона включає як мову, так і позамовні образи, герменевтика у Аристотеля включає тільки мову, відкидаючи не-мову, біблійна та інші спеціальні герменевтики включають тільки текст певного типу, відкидаючи мовлення і не-мову, то філософська герменевтика Шляєрмахера включає будь-які тексти, Дильтай — будь-що у межах гуманітаристики, Гайдегера і далі — будь-що у межах буття. Саме тому універсальне визначення герменевтики є проблемним, бо воно неминуче багатозначне, а отже, й суперечливе.

Втім, на сьогодні можна спробувати дати універсальне визначення герменевтики шляхом суміщення всіх наявних визначень або значень герменевтики. Можливо, це дасть змогу універсально визначити й філософську герменевтику. Так, герменевтика — це: 1) *мистецтво витлумачення* прикмет, небесних знамень, міфологічного знання взагалі (Платон); 2) *мистецтво*

тлумачення мови, причому не лише міфологічної, але й звичайної (Аристотель); 3) *мистецтво тлумачення* тексту, причому як священного, так і світського (Оксфордські словники); 4.1) *мистецтво тлумачення* як розуміння будь-якого тексту (Шляєрмахер); 4.2) *мистецтво тлумачення* як розуміння будь-чого у межах гуманітарних наук (Дильтай); 4.3) *мистецтво тлумачення* як розуміння будь-чого у межах буття (Гайдегер і далі). Я виділив курсивом те, що є спільним у всіх наведених визначеннях герменевтики. Таким чином, універсально визначити герменевтику можна так: герменевтика як така — це мистецтво тлумачення будь-чого. Якщо ми будемо уточнювати, чого саме, то це буде спеціальне, а не універсальне визначення герменевтики. Тепер спробуємо універсально визначити філософську герменевтику. Для цього треба звернути увагу на спільне у визначеннях континентальними філософами. Тоді універсальна або філософська герменевтика — це мистецтво тлумачення як розуміння будь-чого.

Неповнота будь-якого універсального визначення

Але справа в тому, що ми не маємо права називати ці визначення універсальними в повному значенні цього слова, бо ми не включили в нього всі визначення герменевтики. Але навіть якби ми включили всі визначення герменевтики, все одно залишились би такі визначення або такі відтінки вже включеного визначення, які у будь-якому разі залишаються поза нашим розглядом. Якесь визначення залишиться за горизонтом нашого спостереження хоча б тому, що жодне визначення не є остаточним. На вже існуючі визначення вплинули такі контексти, яких вже ми не знаємо. І можливі інші визначення, яких наразі немає, але які можуть вийти з наявних уже зараз. Через це неможливо дати повне універсальне визначення спеціальної герменевтики та філософської герменевтики. Наведене нами визначення є універсальним лише відносно, як і філософська герменевтика є універсальною лише відносно. Але те, що неможливо дати універсальне визначення універсальної герменевтики, не означає того, що неможливо спробувати це зробити. Власне, історія поняття герменевтики і є спробою дати повністю універсальне визначення, а завершення історії — це таке універсальне визначення, яке вже дане і є повним. Тому, якщо ми бажаємо наблизитись до універсальної герменевтики в її повноті, варто продовжувати її історію до кінця. За таке продовження можна вважати радикалізацію універсальності універсальної герменевтики, яка відбулась у другій половині ХХ сторіччя. За допомоги цього герменевтика мала б стати не лише універсальною в межах гуманітарних наук і континентальної філософії, а універсальною взагалі, що включило б у межі герменевтики і природознавство, предмет якого, згідно з Дильтаєм, можна лише описувати, але не розуміти, і аналітичну філософію, яка так довго не помічала герменевтику, намагаючись охопити герменевтичні проблеми філософією мови.

Радикалізація універсальності філософської герменевтики і перспектива зняття будь-яких границь

До цього моменту універсалізація філософської герменевтики мала такий шлях: тлумачення-розуміння будь-чого 1) з текстів (Шляермахер); 2) з гуманітарних наук (Дильтай); 3) з буття (Гайдегер, Гадамер, Рікер). Здавалось би, універсалізації до буття було б достатньо.

Проте тут є проблема: хоча Гайдегер декларативно переорієнтовує герменевтику з суцього на буття, будувати її він так і не зібрався. Перш за все, герменевтику буття побудувати неможливо, а можливо лише спробувати. В такому випадку вийде герменевтика суцього, але такого суцього, через яке говорить буття. Тоді шлях радикалізації очевидний: включити в межі герменевтики буття-через-суще якомога більше суцього, щоб таким чином все суцще стало тотожне буттю. Герменевтичні інтенції Гайдегера розвинули Гадамер і Рікер. Проте, хоч як це парадоксально, але, наслідуючи Гайдегеровій герменевтиці буття, Гадамер і Рікер також успадковують Дильтаєву прив'язку герменевтики до суто гуманітарних наук. Вона не лише не відійшла, а й посилилась, можливо, через критику Гайдегером математизованого природознавства як суцього, яке не мислить, а лише розраховує або калькулює [Хайдеггер, 1991]. Така критика могла призвести до уявлення, що природознавство як суцще зовсім не дотичне до буття, натомість до буття можна прийти лише через мистецтво, поезію. Мовляв, наука не мислить, а мислить поезія. Не можна, звичайно, сказати, що через поезію не говорить буття. Але так само не можна сказати, що через природознавство не говорить буття. Якщо спиратись на те, що буття є всім, то взагалі неможливо сказати, що щось до нього не дотичне. Інша річ, чи усвідомлюємо ми цю дотичність. Природнича наука не мислила саме тому, що не усвідомлювала цієї дотичності. Проте наука, яку критикували Гусерль і Гайдегер, вже перестала існувати. Можна сказати, що нині природознавство не лише калькулює, але й мислить, бо усвідомлює зв'язок з буттям через культуру як інституцію. Це помічає спадкоємець герменевтики Рікера на аналітичному ґрунті Дон Айді. Він стверджує, що зараз наука набагато ближче до культури і суспільства, ніж вона була наприкінці ХІХ — на початку ХХ сторіччя, коли її вбачали поза цінностями та контекстами, як образ об'єктивного та універсального закону. «Наука як інституція у сучасному розумінні є більш вкоріненою та внутрішньо насиченою культурними та суспільними перспективами, інсайтами та цінностями» [Ihde, 1997: p. 371].

Таким чином, Гайдегер не вдається до повної реалізації герменевтики буття, а точніше буття через суцще. Тому варто виправити шлях універсалізації філософської герменевтики таким чином: тлумачення-розуміння будь-чого: 1) з текстів (Шляермахер); 2) з гуманітарних наук (Дильтай); 3) декларативно з буття, в дійсності з буття через суцще, яке при цьому є суцщим будь-чого, але не природознавства — гуманітарних наук, риторики, мистецтва, діалогу

тощо (Гайдегер, Гадамер, Рікер). З цього можна виразити наступний крок так: 4) декларативно з буття, в дійсності з буття через суще, яке при цьому в собі намагається охопити якомога більше сущого. Власне, це є ідея тієї універсальної герменевтики, яка має здолати границі, що існують між природознавством і гуманітарними науками, між науками і мистецтвом, між континентальною філософією і аналітичною.

Герменевтика природи та її роль у поступі універсальної герменевтики

Розширюючи універсальне визначення герменевтики, можна так визначити герменевтику природи: герменевтика природи — це мистецтво тлумачення природи. Не вдаючись до філософських наслідків такої герменевтики, спробуємо спочатку зрозуміти те, що і як вона тлумачить. Слово «природа» нічого нам не говорить і не має говорити, бо це абстракція, за якою можна знайти безліч речей. Але перша множина речей під «природою», яка спадає на думку, є навколишнім світом. Тоді природою є речі, які нас оточують. Природознавство нині обмежується лише матеріальною реальністю, бо лише її вдалось математизувати Галілеєві. Тому варто уточнити, що під «природою» природознавство має на увазі саме фізичний (навколишній) світ.

Як тлумачити «природу» як фізичний світ? У межах класичного природознавства — ніяк. Галілеєва математизація природи вдалась саме тому, що та сама річ завжди залишається тією самою річчю, а той самий закон — тим самим законом. Річ завжди була, є і буде однозначною, а будь-яка неоднозначність є людською помилкою, а не властивістю речі. Тому в рамках класичного природознавства герменевтика природи можлива лише як герменевтика текстів про природу, тобто наукових праць, які необхідно виправляти заради того, щоб мова наукового тексту, яка сама по собі неоднозначна, була тотожна однозначності речі. Справа в тому, що герменевтика однозначності не має сенсу, бо ця однозначність є очевидною і ясною. Навіщо тлумачити те, що вже є ясным? Те, що вже ясне, можна лише описувати. Принаймні так відбувається в межах класичного природознавства.

У випадку з некласичним природознавством початку ХХ сторіччя речі вже не є такими однозначними. Це стає помітним у такій новій царині фізики, як квантова механіка. Достатньо згадати хоча б відомий уявний експеримент з котом Шредингера, де кіт подібно до квантово-механічних речей мікросвіту одночасно перебуває в кількох станах (і живий, і мертвий), а при спостереженні за допомогою пристрою редукується в той стан, який спостерігаємо (або живий, або мертвий). Тут річ уже неоднозначна, причому це саме властивість речі, а не людська помилка. Крім цього, тут уперше з'являється посередник між людиною та річчю у вигляді іншої речі — пристрою, який, намагаючись виміряти квантово-механічну річ, підштовхує її до однозначності. Ось ця неоднозначність вже потребує не опису, а

тлумачення. Власне інтерпретації квантової механіки, що намагаються пояснити неоднозначність нових квантово-механічних речей, вже можна назвати герменевтикою природи через те, що вони намагаються прояснити неоднозначність.

Але сучасний світ для природознавства ще більш неоднозначний, ніж світ після появи квантової механіки в першій половині ХХ сторіччя. Пристрій уже є частиною не лише квантово-механічного рівня фізичного світу, але й усіх рівнів. Наприклад, ми вже не можемо уявити собі світ так, як могли уявити його собі Дільтай, Гусерль або Гайдегер, через те, що на наше уявлення світу надто вплинула технологія. Так, для нас уже є очевидним, що світ такий, яким ми його бачимо в Google Earth. Здавалось би, яка тут може бути герменевтика природи? Світ для сучасної людини настільки однозначний та очевидний, що, можливо, його залишилось тільки однозначно описати за допомоги мови. Можна припустити, що подібне враження було й у Дильтая, коли він спостерігав те, як класичне природознавство бачило речі. Так, і класичне природознавство, і ми спостерігаємо однозначні речі. Але у нашому випадку ми забуваємо про пристрій як про ту іншу річ, через яку ми спостерігаємо речі. Так, речі однозначні, але однозначні через пристрій. Фактично, подібно до пристрою в квантовій фізиці, сучасний пристрій редукує всю неоднозначність до однозначності. Втім, уся проблема полягає в тому, що, як і у квантовій фізиці, ця редукована однозначність буває різною, що й свідчить про початкову неоднозначність самого світу. Так, як і за класичного природознавства, річ залишається річчю. І хоча ми бачимо цю річ через пристрій однозначно, але ця однозначність різна залежно від пристрою: річ в інфрачервоному діапазоні вже буде іншою, ніж ми звикли її бачити нашим оком. Саме в цьому полягає неоднозначність «природи», яку необхідно прояснити за допомоги герменевтики природи. І саме тому наука не лише потребує герменевтики природи, але фактично постійно вдається до неї, витлумачуючи, наприклад, результати експерименту (на екрані) в лабораторіях.

Далі ми спробуємо побачити, які філософські наслідки має герменевтика природи для універсальної герменевтики. Раніше ми вже визначили, що головною рисою універсальної або філософської герменевтики є потлумачення власне тлумачення як розуміння, а не як тлумачення вже зрозумілого. Застосування цього принципу до герменевтики природи веде до того, що речі розуміють у процесі злиття горизонту речі й нас, а не є зрозумілими вже до цього. Понад те, включення герменевтики природи в межі універсальної герменевтики розширює її і робить ближчою до герменевтики буття. Саме тому герменевтика природи та її філософське осмислення є важливими, адже це є наступним кроком на шляху до повної універсалізації філософської герменевтики. Нагадаємо, що нашим останнім (четвертим) кроком було тлумачення-розуміння будь-чого декларативно з буття, а в дійсності з буття через суще, яке при цьому в собі намагається охопити

якомога більше сушого. До цього моменту четвертий крок був так само декларативним, як і саме тлумачення буття. Адже, перш за все, неможливо охопити все суще. І хоча четвертий крок не претендує на це, а бажає намагатись охопити, але й тоді він все одно декларативний через те, що в нашій лінії його ніхто не здійснив. Проте це не означає, що ніхто не вдався до цього кроку, до цього намагання. Постаналітичний філософ науки і технології Дон Айді здійснив такий крок у своїй монографії «Розширюючи герменевтику: візуалізм у науці» [Ihde, 1999]. Дон Айді тут важливий ще й тому, що він свідомо продовжує феноменологічну і герменевтичну інтенції континентальної філософії. Зокрема, він одним з перших 1964 року захистив Ph.D. дисертацію про Рикера («Феноменологічна методологія і філософська антропологія Поля Рикера»), в 1967—1968 роках особисто спілкується з ним у Парижі, а 1974 року стає головним редактором першого перекладу на англійську головної праці Рикера «Конфлікт інтерпретацій: нариси герменевтики» [Selinger, 2006: p. 1–13].

Відштовхуючись від феноменологічно-герменевтичної лінії континентальної філософії, Дон Айді згодом розробляє оригінальні варіанти феноменології і герменевтики — це експериментальна феноменологія або постфеноменологія¹ та візуальна або речова (матеріальна) герменевтика. Вже в згаданій монографії «Розширюючи герменевтику: візуалізм у науці» Айді розглядає розвиток теорії інтерпретації в науці, звертаючи увагу на те, яку роль у цьому відіграла візуалізація [Ihde, 1999]. Він доводить, що сучасна наука не лише розвинула інтерпретативні теорії, але й сама перетворилась на таку: наука фактично стала складною візуальною або речовою герменевтикою, що виробляє речі в процесі їх зображення [Ihde, 1997; Ihde, 1999]. Так, цю герменевтику називають речовою, бо ми маємо справу з речами. Але з речами складними, які видаються простими через інші менш помітні речі — пристрої. А видаються вони простими через те, що ця герменевтика — візуальна. Річ у тім, що пристрій буквально виробляє візуалізацію речі — певне зображення, картинку, образ — і цей образ можна вбачати як очевидні перцептивні результати дослідження речі. Цю однозначну річ, яку виробляє пристрій, і називають техноконструкцією. Речова ж герменевтика, згідно з Айді, і тлумачить, як неоднозначна річ через різні речі-пристрої редукується до різних однозначних речей. І вона є частиною універсальної герменевтики через те, що однозначні речі тут є результатами конструкції: певне розуміння речі в нас виникає тоді, коли ми її вбачаємо у візуалізації через пристрій, коли наш горизонт і горизонт цієї візуалізації зливаються, щоб утворити цілісний образ речі (гештальт). Важливо помітити те, що неоднозначна річ є неоднозначною в собі, а не для людини чи пристрою. Власне речова герменевтика та техноконструкції демонструють те, що й ті

¹ Див. такі праці Д.Айді, як «Experimental Phenomenology» (1977), «Consequences of Phenomenology» (1986), «Postphenomenology: Essays in the Postmodern Context» (1993).

речі, які за класичного природознавства ми сприймали однозначно, насправді є неоднозначними через те, що й наш зір увесь час є таким самим пристроєм, який однозначно візуалізує для нас неоднозначні речі. Розвиток технологій, зокрема технологій візуалізації, дав змогу оприявнити ті виміри речі, які для нашого зору були невидимими. Сучасна (техно)наука (наука в значенні природничої науки) саме й є герменевтикою природи, бо робить невидиме видимим [Ihde, 2006].

Таким чином, можна розкрити докладніше четвертий крок універсальності філософської герменевтики, додавши доробок Айді: 4) декларативно з буття, в дійсності з буття через суще, яке розширюється від гуманітарних наук, риторики і мистецтва до природознавства, намагаючись таким чином охопити все суще. Головним наслідком герменевтики природи для універсальної герменевтики є те, що тлумачення-розуміння як конструювання є характеристикою не лише сфери духу, але й усього світу. Так, якщо, згідно зі Шляєрмахером, ми текст тлумачимо і розуміємо, а не тлумачимо як уже зрозуміле, то, згідно з Айді, ми будь-що в природі тлумачимо і розуміємо, оскільки той образ світу, який ми зараз маємо, насправді ніколи раніше не існував, а є нашою конструкцією. Втім, розширюючи герменевтику, Айді не лише знімає границі між гуманітарними науками та мистецтвами і природознавством, але й додає до герменевтики візуалізацію. І за наших часів герменевтику загалом пов'язують з текстами або, у кращому випадку, з мовою, хоч би як універсальна герменевтика намагалася відійти від тексту. Тут ми не заперечуємо розвиток герменевтики, який можна віднайти в книзі Андрія Богачова «Досвід і сенс»: від герменевтики тексту (від Платона та Аристотеля до ранньомодерної герменевтики слова) і герменевтики духу (Аст, Шляєрмахер, Дильтай) до герменевтики досвіду (Гайдегер) [Богачов, 2011: с. 3–7]. Навпаки, тут ми суголосні з Богачовим, адже як у «Досвіді і сенсі» за герменевтикою досвіду слідує герменевтика мистецького досвіду [Богачов, 2011: с. 5–6], так і, згідно з Айді, у візуальній герменевтиці науки витлумачують не текст і навіть не мову, а цілісні образи, які ми конструюємо перцептивно, тобто за допомоги органів чуття — зору, слуху, смаку, нюху і дотику. Певним чином ці цілісні образи-гешталти є тим досвідом, який зустрічається і в науці при візуалізації, і в мистецтві, і взагалі. В такому переході від тексту до цілісного образу можна вбачати деяке повернення до Платона, з якого ми почали. Адже саме там герменевтика виявилась мистецтвом витлумачення знамень.

ДЖЕРЕЛА

- Аристотель (1978). Об истолковании. В: Аристотель. *Сочинения в 4-х томах*, т. 2 (с. 91–116). М.: Мысль.
- Аристотель (1998). Поэтика. Об искусстве поэзии. В: Аристотель. *Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории* (с. 1064–1112). Минск: Литература.
- Богачов, А. (2011). *Досвід і сенс. Монографія*. Київ: Дух і літера.

- Гуссерль, Э. (2004). *Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология*. Санкт-Петербург: Владимир Даль.
- Дильтей, В. (2004). *Собрание сочинений в 6-ти томах*, т. 3. Построение исторического мира в науках о духе. Москва: Три квадрата.
- Платон (1994а). Государство. Книга X. В: Платон. *Собрание сочинений в 4-х томах*, т. 3 (с. 389–420). Москва: Мысль.
- Платон (1994б). Послезаконие. В: Платон. *Собрание сочинений в 4-х томах*, т.4 (с. 438–460). Москва: Мысль.
- Хайдеггер, М. (1997). *Бытие и время*. Москва: AD MARGINEM.
- Хайдеггер, М. (1991). Что значит мыслить? В: Хайдеггер, М. *Разговор на проселочной дороге. Избранные статьи позднего периода творчества* (с. 134–145). Москва: Высшая школа.
- Шлейермахер, Ф. (2004). *Герменевтика*. Санкт-Петербург: Европейский Дом.
- Hermeneutics. In: *English Oxford Living Dictionaries*. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hermeneutics>.
- Ihde, D. (1999). *Expanding Hermeneutics: Visualism in Science*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Ihde, D. (2006). *Material Hermeneutics*. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20070607044901/http://traumwerk.stanford.edu:3455/symmetry/746>.
- Ihde, D. (1997). Thingly Hermeneutics/Technoconstructions. *Man and World*, 30, p. 369–381
- Plato (1925). Epinomis. In: *Plato in Twelve Volumes*, vol. 9. Cambridge, MA: Harvard University Press; London: William Heinemann Ltd. Retrieved from: <http://www.perseus.tufts.edu>.
- Selinger, E. (ed.) (2006). *Postphenomenology: A Critical Companion to Ihde*. Albany, New York: State University of New York Press.

Статтю одержано 19.01.2018

REFERENCES

- Aristotle (1978). On Interpretation. [In Russian]. In: Aristotle, *Works in 4 volumes*, vol. 2 (p. 91–116). Moscow: Mysl. [= Аристотель 1978]
- Aristotle (1998). Poetics. [In Russian]. In: Aristotle, *Ethics. Politics. Rhetoric. Poetics. Categories* (p. 1064–1112). Minsk: Literatura. [= Аристотель 1998]
- Bogachov, A. (2011). Experience and Sense. Monograph. [In Ukrainian]. Kyiv: Duh i litera. [= Богачов 2011]
- Dilthey, W. (2004). *Collection of works in 6 volumes*. [In Russian]; vol. 3: Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften. Moscow: Tri kvadrata. [= Дильтей 2004]
- Heidegger, M. (1991). Was Heisst Denken? [In Russian]. In: M. Heidegger, *Feldweggespräch. Selected papers of the late Heidegger* (p. 134–145). Moscow: Vyshaya shkola. [= Хайдеггер 1991]
- Heidegger, M. (1997). *Sein und Zeit*. [In Russian]. Moscow: AD MARGINEM. [= Хайдеггер 1997]
- Hermeneutics. *English Oxford Living Dictionaries*. Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hermeneutics>
- Husserl, E. (2004). Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. [In Russian]. Saint Petersburg: Vladimir Dal. [= Гуссерль 2004]
- Ihde, D. (1997). Thingly Hermeneutics/Technoconstructions. *Man and World*, 30, p. 369–381
- Ihde, D. (1999). *Expanding Hermeneutics: Visualism in Science*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Ihde, D. *Material Hermeneutics*. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20070607044901/http://traumwerk.stanford.edu:3455/symmetry/746>

- Plato (1925). *Epinomis*. In: Plato, *Plato in Twelve Volumes*, vol. 9. Cambridge, MA: Harvard University Press; London: William Heinemann Ltd. Retrieved from <http://www.perseus.tufts.edu>
- Plato (1994a). *The Republic*. Book X. [In Russian]. In: Plato. *Collection of works in 4 volumes*, vol. 3 (p. 389–420). Moscow: Mysl. [= Платон 1994а]
- Plato (1994b). *Epinomis*. [In Russian]. In: Plato, *Collection of works in 4 volumes*, vol. 4 (p. 438–460). Moscow: Mysl. [= Платон 1994б]
- Schleiermacher, F. (2004). *Hermeneutik*. Saint Petersburg: Yevropeiskii Dom. [= Шлейермахер 2004]
- Selinger, E. (ed.) (2006). *Postphenomenology: A Critical Companion to Ihde*. Albany, New York: State University of New York Press

Received 19.01.2018

Микола Бакаєв

ЗНАЧЕННЯ ГЕРМЕНЕВТИКИ ПРИРОДИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ

У даній статті здійснюється огляд становлення герменевтики від Платона до універсальної герменевтики Шляєрмахера, Дильтея і Гайдегера, а також — оцінка можливості розширення універсальної герменевтики герменевтикою Айді. Встановлюється відмінність спеціальної герменевтики від універсальної або філософської: якщо спеціальна герменевтика конкретизує і тлумачить щось одне, то універсальна — узагальнює, претендуючи на можливість тлумачення всього. Як така, філософська герменевтика здатна долати границі, але при цьому наявний факт замкненості континентальної філософської герменевтики, відомої як герменевтика духа, на гуманітарних науках. Тут проблематизується герменевтика природи на прикладі матеріальної герменевтики Дона Айді. В результаті дослідження виявлено, що подібна герменевтика природи в межах універсальної герменевтики здатна побороти замкненість і універсалізувати універсальну герменевтику до тієї межі, коли вона дійсно може долати границі між природничими та гуманітарними науками та між різними філософськими традиціями взагалі.

Ключові слова: герменевтика, спеціальна герменевтика, універсальна герменевтика, герменевтика природи, Дон Айді

Mykola Bakaiev

THE IMPACT OF HERMENEUTICS OF NATURE ON THE DEVELOPMENT OF UNIVERSAL HERMENEUTICS

This paper examines the development of hermeneutics from Plato to universal hermeneutics of Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and then the possibility to expand universal hermeneutics with the help of Ihde's hermeneutics. The distinction between specialized and universal hermeneutics is established: specialized hermeneutics specifies and interprets something specific, while universal hermeneutics universalizes and thus has a claim to be able to interpret everything. Philosophical hermeneutics itself is able to overcome all the limits, but at the same time continental version of philosophical hermeneutics known as hermeneutics of spirit (*Geist*) is narrowed only to humanitarian studies. This is the case when hermeneutics of nature is introduced on the example of material hermeneutics of Don Ihde. The research concludes that such hermeneutics of nature in limits of universal

hermeneutics is able to overcome closure and universalize universal hermeneutics to those limits, under which it can truly surpass the limits between natural sciences and humanitarian studies as well as between different philosophical traditions in general.

Keywords: hermeneutics, specialized hermeneutics, universal hermeneutics, hermeneutics of nature, Don Ihde

Бакаєв, Микола — студент-магістрант I курсу філософського факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Bakaiev, Mykola — master student (Philosophical Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv).
